

Jadwiga Winklerowa (1920-1987) – twórczyni wrocławskiej medycyny fizykalnej

Jadwiga Winklerowa (1920-1987) – the creator of Wrocław physical medicine

Andrzej Kierzek¹, Ewelina Gil²

Wrocław

Streszczenie: We wspomnieniu przedstawiono drogę życiową, zawodową i naukową Jadwigi Winklerowej (1920-1987), znanego wrocławskiego lekarza specjalisty balneoklimatologii i medycyny fizykalnej, internisty i reumatologa, pionierkę lecznictwa fizykalnego we Wrocławiu. Na wstępie ukazano jej działalność konspiracyjną w czasie drugiej wojny światowej. Była kierownikiem przychodni fizykoterapii i balneoklimatologii Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego, konsultantem wojewódzkim do spraw medycyny fizykalnej i balneoklimatologii dla Wrocławia i województwa wrocławskiego, członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej. Od podstaw stworzyła Oddział Wrocławski Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej, piastując stanowisko przewodniczącej do końca swoich dni. Wspecjalizowała z medycyny fizykalnej ponad trzydziestu lekarzy różnych specjalności, niezliczone rzesze techników fizjoterapii. Współpracowała z uzdrowiskami Dolnego Śląska, organizowała liczne naukowe konferencje i sympozja. Znana jest jej działalność filantropijna. Była lekarzem o wysokim morale.

Abstract: The professional and scientific career of Jadwiga Winklerowa (1920-1987), a well known Wrocław physician specialist in balneoclimatology and physical medicine, internist and rheumatologist and a pioneer in physical medicine in Wrocław is presented widely in this memoir. Her underground activities during the Second World War is showed at the outset. She was the head of the physiotherapy and balneoclimatology outpatients clinic of the Provincial Regional Hospital in Wrocław, the regional consultant for physical medicine and balneoclimatology for Wrocław and the Wrocław province, a member of the Board of Directors of the Polish Society of Balneology, Bioclimatology and Physical Medicine. The Wrocław Branch of the Polish Society of Balneology, Bioclimatology and Physical Medicine has been created from the ground up, holding the chairmanship until the end of his days. She specialized in the physical medicine of over thirty physicians of various specialties, numerous technicians in physical medicine. She cooperated with the spas of Lower Silesia, organized numerous scientific conferences and symposia. Her philanthropic activity is known. She was a very morale doctor.

Słowa kluczowe: balneologia, historia polskiej medycyny fizykalnej, historia medycyny wrocławskiej

Key words: balneology, history of Polish physical medicine, history of Wrocław medicine

¹ Zakład Fizjoterapii Karkonoskiej Państwowej Szkoły Wyższej w Jeleniej Górze, ul. Lwówecka 18, 58-503 Jelenia Góra, Kierownik: dr Dorota Cichoń.

² Katedra Fizjoterapii Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, ul. Grunwaldzka 2, 50-355 Wrocław, Kierownik: dr hab. n. med. Małgorzata Paprocka-Borowicz, prof. nadzw.

Powstanie lecznictwa fizykalnego we Wrocławiu jest ściśle związane z lekarzami: Jadwigą Winklerową, Janem Gruszeckim oraz Wierą Artmanową. Byli oni niekwestionowanymi pionierami medycyny fizykalnej w tym mieście³. Jadwiga Winklerowa w procesie rozwoju fizjoterapii w tym mieście odegrała rolę absolutnie wyjątkową.

Jadwiga Strieglówna⁴, urodzona 21 listopada 1920 r. w Gródku Jagiellońskim, w 1933 r. ukończyła szkołę powszechną im. Stanisława Konarskiego we Lwowie, a następnie uczęszczała do Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego Humanistycznego w Gródku Jagiellońskim, gdzie zdała maturę w maju 1939 r.⁵. Od najmłodszych lat otwarta na ludzi, wiedziała, z jakim zawodem chciałaby wiązać swoją przyszłość. Pragnęła przede wszystkim pracować z ludźmi. Jej marzeniem było zostać nauczycielką lub lekarzką⁶.

Niezwykle ważną kartę zapisała podczas II wojny światowej w służbie Polskiego Państwa Podziemnego. W latach 1940-1945 pełniła funkcję łączniczki o pseudonimie „Mała” w konspiracyjnej organizacji zbrojnej, która działała w Leśnych Oddziałach Armii Krajowej⁷. Za to została uhonorowana Krzyżem Armii Krajowej, ustanowionym przez dowódcę generała Tadeusza Bora-Komorowskiego⁸. Jej nazwisko jest wymienione we wspomnieniach Jerzego Węgierskiego o dziejach Lwowa podczas II wojny światowej⁹. W 1943 r. działała jako referentka Wojskowej Służby Kobiet (WSK) w obwodzie Gródek Jagielloński – terenowej strukturze Inspektoratu Zachodniego Okręgu Lwów AK¹⁰. O jej aktywności okupacyjnej świadczy legitymacja, która została wydana 23 maja 1969 r. w Londynie; jest ona dowodem na to, że Jadwiga Winklerowa była komendantką Pomocniczej Służby Kobiet (P.S.K.) w obwodzie „Ryby” okręgu Lwów w Szarych Szeregach¹¹. Z informacji, jakie uzyskano od przyjaciółki doktor Winklerowej – Danuty Giernatowskiej, wynika, że był to bardzo trudny okres w jej życiu, ponieważ w czasie wojny została aresztowana przez NKWD i groziła jej zsyłka na Syberię. Dzięki ogromnemu szczęściu jeden z pracowników NKWD, który prawdopodobnie był nią zauroczony, pomógł jej uciec poza teren Lwowa.

³ 25 lat Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej” 1999, nr 11, s. 3.

⁴ Dalej: Winklerowa.

⁵ A. Kierzek, *Doktor Jadwidze Winklerowej – w 35-lecie pracy lekarskiej*, „Problemy Uzdrawiskowe” 1987, z. 7/8(237/238), s. 133.

⁶ J. Bartoszewski, *Doktor Winklerowa*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej”, 1997, nr 9, s. 5.

⁷ J. Węgierski, *Komenda Lwowskiego Obszaru i Okręgu Armii Krajowej 1941-1944*, Kraków 1997, s. 453.

⁸ J. Karczewski, *Inżynier w towarzystwie lekarskim*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej”, 1997, nr 9, s. 11.

⁹ J. Węgierski, *Armia Krajowa na zachód od Lwowa*, Kraków 1993, s. 222.

¹⁰ Gazeta.pl Edu, *Obwód Gródek Jagielloński AK*, <http://edu.gazeta.pl/edu/h/Obwód+Gródek+Jagielloński+AK>, (dostęp 12 lutego 2014 r.).

¹¹ J. Karczewski, dz. cyt., s. 11.

Ryc. 1. Jadwiga Winklerowa (1920-1987)
(zbiory Andrzeja Kierzka)

Zanim dostała się na studia medyczne, przez dwa okupacyjne lata pracowała jako przedszkolanka w stołecznym Komitecie Samopomocy Społecznej w Warszawie, a następnie jako urzędniczka świadczeń chorobowych Ubezpieczalni Społecznej we Lwowie oraz jako sanitariuszka. Studia medyczne rozpoczęła w 1944 r. we Lwowie, jednak rok później przeniosła się na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. Już od początku studiów była czynną działaczką sekcji oświatowej, jak również objęła kierownicze stanowisko działu wydawniczego powstałego w 1946 r. Koła Medyków. Nie poprzestawała na zdobywaniu wiedzy podczas obowiązkowych zajęć. Pragnąc poszerzać swoją wiedzę, odbyła praktykę jako wolontariuszka m.in. w Szpitalu Brackim w Nowej Rudzie oraz we wrocławskich Klinikach: Chorób Wewnętrznych i Ginekologiczno-Położniczej. 27 czerwca 1951 r. otrzymała dyplom lekarza na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej we Wrocławiu.

Po ukończeniu studiów, za namową Emilii Dąbrowskiej, także lekarza, Jadwiga Winklerowa zaczęła doksztalać się w nowej dziedzinie – reumatologii. Obie lekarki, dobre organizatorki, od 1 kwietnia 1951 r. zaczęły zakładać obwodowe i przyzakładowe przychodnie, także specjalistyczne, prowadziły również wiele szkoleń z dziedziny reumatologii.

W 1953 r. rozpoczęła trwającą sześć lat specjalizację w II Oddziale Chorób Wewnętrznych Szpitala im. Ludwika Rydygiera we Wrocławiu. W trakcie specjalizacji, a dokładnie w 1956 r., objęła stanowisko konsultanta ds. balneologii dla spraw uzdrowiskowych, zajmując się kwalifikowaniem wniosków sanatoryjnych. W 1959 r. ukończyła pierwszy stopień specjalizacji z interny oraz drugi stopień z reumatologii. W kolejnych latach otrzymała pierwszy (1965 r.) oraz drugi stopień (1967 r.) specjalizacji z medycyny fizykalnej i balneoklimatologii¹².

W zagadnienia medycyny fizykalnej dr Winklerową wprowadzało przede wszystkim dwóch specjalistów, wspomnianych na wstępie: dr Wiera Artmanowa, pracująca w przychodni przy Placu Engelsa we Wrocławiu oraz Jan Gruszecki, lekarz wojskowy, posiadający najlepiej wtedy wyposażony gabinet fizykoterapii, z całym zestawem zabiegów z hydroterapii, w Szpitalu Wojskowym przy ul. Czerskiej we Wrocławiu.

Po ukończeniu pierwszego stopnia specjalizacji z medycyny fizykalnej i balneoklimatologii Jadwiga Winklerowa otworzyła gabinet fizykoterapii przy ul. Sienkiewicza 108 we Wrocławiu. Zatrudniła tam dwoje swoich uczniów – fizjoterapeutów, którzy wykonywali jej zlecenia. Kolejny gabinet – przy ul. Kościuszki – mieścił Inspektorat Medycyny Fizykalnej; tam stawiano pierwsze kroki w zakresie współpracy i nadzoru nad medycyną fizykalną w mieście¹³. W dwa lata po ukończeniu drugiego stopnia specjalizacji, czyli w 1969 r., Jadwiga Winklerowa objęła stanowisko lekarza w zakresie rehabilitacji w Sanatorium Rehabilitacyjno-Ortopedycznym we Wrocławiu (w 1977 r. nastąpiła zmiana nazwy na Specjalistyczny Rehabilitacyjny Zespół Opieki Zdrowotnej) przy ul. Poświęckiej 8. Pracowała również jako lekarz rejonowy w przychodni specjalistycznej przy ul. Sienkiewicza 108 we Wrocławiu¹⁴ oraz w miejskiej poradni reumatologicznej przy ul. Dobrzyńskiej 21/23 we Wrocławiu¹⁵, w której objęła stanowisko kierownika, przez kolejne 22 lata kierując także innymi ośrodkami reumatologicznymi w mieście¹⁶. Lata 1970-1980 to również czas prowadzenia przez dr Winklerową konsultacji z zakresu reumatologii i fizjoterapii w poradni rehabilitacji zawodowej dla inwalidów, zorganizowanie Wojewódzkiej Przychodni Fizjoterapii Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego we Wrocławiu oraz sumienne zarządzanie nią. Dodatkowo objęła stanowisko inspektora, a następnie konsultanta wojewódzkiego do spraw medycyny fizykalnej i balneoklimatologii dla Wrocławia i województwa wrocławskiego. Współpracowała ściśle z uzdrowiskiem Długopole.

Jadwiga Winklerowa miała ogromny udział w kształtowaniu historii Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej (PTBBiMF), co świadczy o jej bezprecedensowej roli w narodzinach oraz późniejszym rozwoju medycyny fizykalnej we Wrocławiu. Postanowiła ona usankcjonować działal-

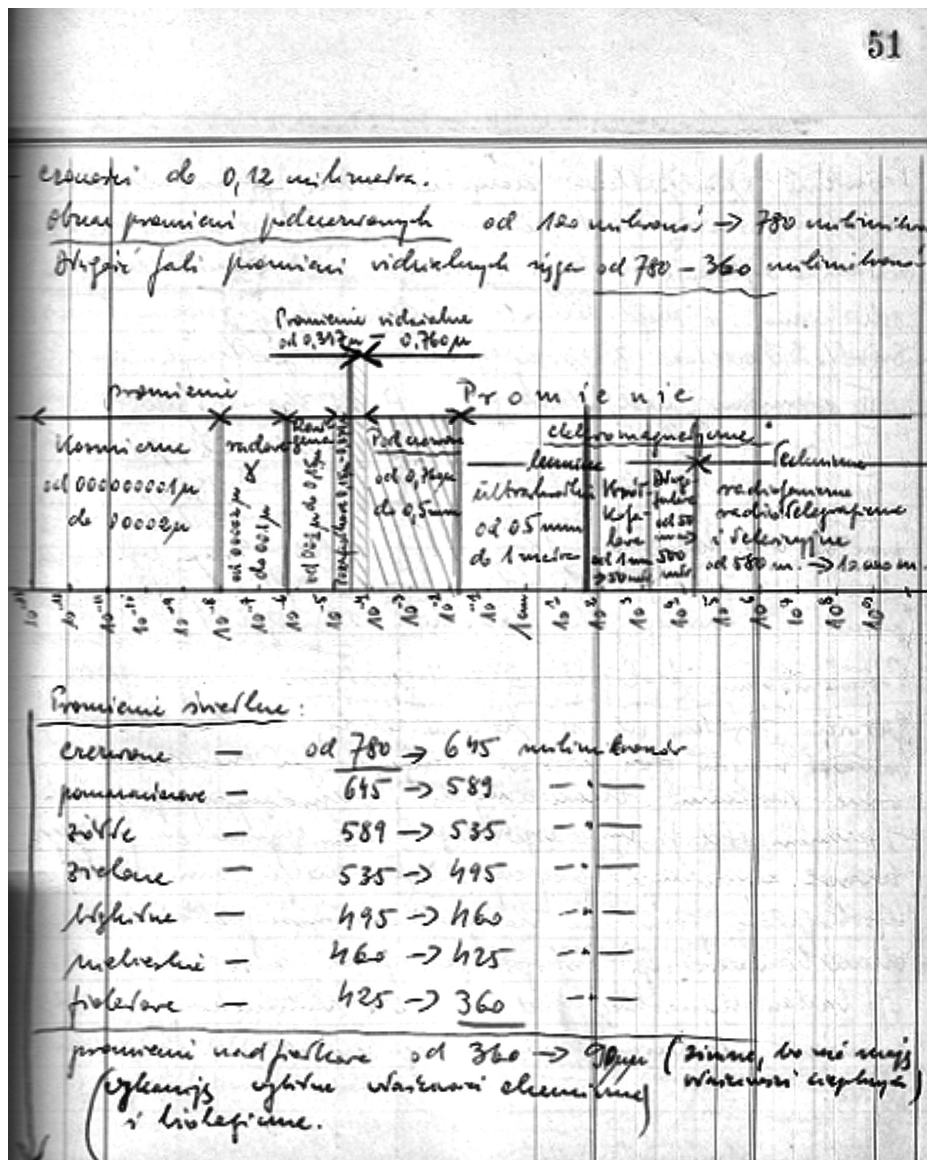
¹² A. Kierzek, dz. cyt., s. 134-136.

¹³ Relacja mgr. Henryka Pawlaka z 13 grudnia 2013 r.

¹⁴ J. Bartoszewski, dz. cyt., s. 6.

¹⁵ Relacja lek. Ewy Kołowrockiej z 22 stycznia 2014 r.

¹⁶ A. Kierzek, dz. cyt., s. 134.

Ryc. 2. Fragment notatek Jadwigi Winklerowej z zakresu światłolecznictwa (zbiory Andrzeja Kierzka)

ność zawodową, dydaktyczną i szkoleniową grupy lekarzy, którzy specjalizowali się pod jej kierunkiem, jako Koła Wrocławskiego PTBBiMF. W tym celu skierowano prośbę do przewodniczącego Towarzystwa, prof. dra hab. Józefa Jankowiaka¹⁷, o założenie Koła z siedzibą we Wrocławiu. Oczywiście, prośba została rozpatrzona pozytywnie.

¹⁷ 25 lat Wrocławskiego Oddziału..., s. 3.

Będąc założycielką Koła, od 11 stycznia 1974 r. Winklerowa pełniła funkcję jego długoletniej przewodniczącej¹⁸.

Początkowo zebrania naukowe odbywały się raz na dwa miesiące, jednakże w miarę upływu czasu ich częstotliwość zwiększono do spotkań comiesięcznych¹⁹. Po dwóch latach działalności, czyli w 1976 r., postanowiono organizować zebrania naukowe także w uzdrowiskach dolnośląskich. Odbywały się one między m.in. w: Polanicy Zdroju, Łądku Zdroju, Świeradowie Zdroju, Dusznikach Zdroju, Kudowie Zdroju i Szczawnie Zdroju. Podczas wyjazdów członkowie Towarzystwa wymieniali się wiedzą z pracownikami sanatoriów, jak również prezentowali specyfikę swej pracy i osiągnięcia. Okazywała entuzjazm, jak zresztą większość lekarzy tej specjalności, wobec tzw. ośrodków naukowo-badawczych (ONB) istniejących przy wielu sanatoriach. Jednostki te zatrudniały profesorów i lekarzy różnych klinik istniejących w akademiach medycznych, którzy rotacyjnie przyjeżdżali do owych ONB, by tam kontynuować leczenie chorych zapoczątkowane w klinikach. Zatrudniały także miejscowych balneologów, którzy współpracowali z klinicystami. Klinicyści uczyli się medycyny fizykalnej i balneoklimatologii od lekarzy uzdrowiska, ci z kolei nabywali klinicznych umiejętności od przyjeżdżających lekarzy. Najwięcej korzystali na tym pacjenci.

Z biegiem czasu Koło liczyło coraz więcej członków, dlatego Jadwiga Winklerowa, za przyzwoleniem Instytutu Balneoklimatologii i Medycyny Fizykalnej w Poznaniu, przekształciła je w Oddział Wrocławski Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej²⁰.

W 1979 r. Winklerowa mianowana została członkiem Zarządu Głównego PTB-BiMF²¹. W tymże roku utworzone zostały również wojewódzkie nadzory w pionie medycyny fizykalnej i to właśnie działacze Wrocławskiego Oddziału PTB-BiMF, którzy byli specjalistami drugiego stopnia z zakresu balneologii i medycyny fizykalnej, mianowani zostali specjalistami wojewódzkimi dla województw: wrocławskiego, wałbrzyskiego, jeleniogórskiego i leszczyńskiego, zatwierdzonymi przez Instytut Balneoklimatologii i Medycyny Fizykalnej. Natomiast w 1980 r. zorganizowano przy Wrocławskim Oddziale PTB-BiMF Sekcję Rehabilitacji, zrzeszającą magistrów rehabilitacji, której przewodniczył mgr Henryk Pawlak. W tym roku Towarzystwo liczyło już 38 lekarzy oraz 15 magistrów rehabilitacji ruchowej. Swymi rozległymi wiadomościami technicznymi oraz organizacyjnie Oddział wspierał inż. Jerzy Karczewski, późniejszy jego wiceprzewodniczący, twórca i redaktor naczelny (razem z synem Jackiem) periodyku „Medycyna Fizykalna i Uzdrowiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału

¹⁸ J. Hajzik, M. Cywińska, D. Giernatowska, J. Karczewski, A. Kierzek, *20 lat Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrowiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej” 1995, nr 4, s. 3.

¹⁹ A. Kierzek, *Tematyka dwustu zebrań naukowych Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrowiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii i Medycyny Fizykalnej” 2003, nr 15, s. 16.

²⁰ 25 lat Wrocławskiego Oddziału..., s. 3-4.

²¹ A. Kierzek, *Doktor Jadwidze Winklerowej...*, s. 137.

Polskiego Towarzystwa Balneologii i Medycyny Fizykalnej”, ukazującego się w latach 1995-2005²².

Tematyka zebrań Oddziału Wrocławskiego była bardzo różnorodna. Ze względu na coraz większe zainteresowanie problematyką fizykoterapii oraz potrzebą ciągłego doskonalenia się w tej dziedzinie, a zwłaszcza w kwestii nowych technik oraz aparatury, organizowano sympozja naukowe, zebrania szkoleniowe, na których prezentowane były artykuły z periodyków naukowych polskich i zagranicznych. Na zebraniach poruszano zagadnienia: balneoterapii, bioklimatologii, łącznie z biometeorologią, hydroterapii, kinezyterapii, masażu leczniczego, elektroterapii, także z zakresu prądów stałych, małej i średniej częstotliwości, jak i prądów wielkiej częstotliwości i pola elektromagnetycznego, ultradźwięków, światłolecznictwa. Oprócz tego zajmowano się: krioterapią, akupunkturą, laseroterapią, zagadnieniami fizjologii, problemami medycyny psychosomatycznej, leczeniem bólu oraz szeroko pojętą rehabilitacją w dermatologii, ginekologii, ortopedii, traumatologii, alergologii, nefrologii, gastrologii, urologii, otolaryngologii, neurologii, reumatologii oraz terapią fizykalną stosowaną w chorobach górnych i dolnych dróg oddechowych, a także układu krążenia. Interesowano się działaniem uzdrowisk, zagadnieniami związanymi z wiarygodnością medycyny fizykalnej, jej istotą w medycynie czy sprawami nadzoru specjalistycznego. Zebrania odbywały się co miesiąc i miały charakter interdyscyplinarny, gdyż poruszały tematy różnorodnych specjalności medycznych ze szczególnym uwzględnieniem możliwości leczenia fizykalnego w różnorodnych jednostkach chorobowych.

Z kilkudziesięciu prac, jakie na spotkaniach Towarzystwa przedstawiała Jadwiga Winklerowa, wymienić należy m.in.: „O wpływie prądów diadynamicznych na siłę chwytu rąk oraz ich działaniu przeciwbólowym w reumatoidalnym zapaleniu stawów” w 1976 r., „O klinice zmian zwyrodnieniowych w stawie biodrowym oraz leczeniu i usprawnianiu w tej chorobie” (wspólnie z W. Ogielskim, F. Kassolikiem, M. Madeyskim, K. Sygismanem) w 1977 r., „O zagadnieniach bezpieczeństwa i higieny pracy w fizjoterapii” w 1978 r., „Zabiegi prądami wielkiej częstotliwości podawanymi impulsowo” w 1980 r., „O leczeniu fizykalnym chorób kobiecych” w 1984 r., „Rys historyczny Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej” w 1984 r., „Leczenie fizykalne przewlekłego zapalenia oskrzeli i dychawicy oskrzelowej z uwzględnieniem schematu neuropatycznego” (z H. Pawlakiem) w 1985 r., „O leczeniu fizykalnym złamań” w 1985 r., „O schemacie neuropatycznym ultradźwięków w złamaniach” (z Henrykiem Pawlakiem) w 1985 r., „O leczeniu chorób układu krążenia w sztolniach kowarskich” w 1986 r., „Geriatrya w fizjoterapii oraz współczesne teorie starzenia się” w 1987 r.²³.

Bardzo miło wspominać są przez członków Towarzystwa „zebrania przy świecach”, które zainicjowane zostały przez doktor Jadwigę Winklerową. Stały się tradycją, kontynuowaną do dziś. Odbywały się w połowie grudnia, były więc ostatnimi spotkaniami Towarzystwa w każdym roku kalendarzowym. Wówczas

²² Biuletyn ten dostępny jest w Głównej Bibliotece Lekarskiej pod sygn. 313 963.

²³ A. Kierzek, *Tematyka dwustu zebrań...*, s. 16-19.

przewodnicząca podsumowywała całoroczną pracę oddziału, przedstawiała nowe koncepcje oraz proponowała zagadnienia dotyczące zebrań naukowo-szkoleniowych na przyszły rok. Poza tym „zebrania przy świecach” stały się lubianymi akcentami kończącymi rok pracy, a jednocześnie miłymi koleżeńskimi spotkaniami, które przy podwieczorku i płonących wigilijnych świecach, łamaniu się opłatkiem i składaniu sobie nawzajem serdecznych życzeń, jeszcze bardziej zespały wrocławską „fizjoterapeutyczną rodzinę”.

Znaczącym wydarzeniem, do którego przyczyniła się doktor Winklerowa, było zorganizowanie wraz z Warszawskim Towarzystwem Lekarzy Medycyny Fizykalnej I Ogólnopolskiego Sympozjum Naukowego na temat nowych kierunków w fizjoterapii. Miało ono miejsce w dniach 10 i 11 października 1981 r. we Wrocławiu, a brało w nim udział ponad stu lekarzy, w tym również z zagranicy. Winklerowa była też współorganizatorką II Sympozjum pt.: „Metody fizykalne zwalczania bólu” w Zagórzcu Śląskim²⁴. Jej kolejnym marzeniem było zorganizowanie z okazji 15-lecia powstania Towarzystwa trzeciego z kolei sympozjum, znów w Zagórzcu Śląskim, którego, niestety, nie udało się jej doczekać. Jednakże Komitet Organizacyjny III-go Sympozjum Naukowego, Zarząd Oddziału Wrocławskiego, Zarząd Główny i Warszawskie Towarzystwo Lekarzy Medycyny Fizykalnej urzeczywistnili pragnienie pionierki wrocławskiej medycyny fizykalnej. Sympozjum odbyło się 20 i 21 maja 1988 r., a jego głównymi tematami była elektrostymulacja oraz postępy w dziedzinie elektrolecnicztwa²⁵.

Dr Jadwiga Winklerowa prowadziła kursy BHP dla nauczycieli z całej Polski; odbywały się one między innymi w Ściegnach koło Karpacza. Utrzymywała również kontakt oraz współpracowała ze szpitalem wojsk radzieckich przy ul. Koszarowej 5 we Wrocławiu, czyli dzisiejszym Szpitalem Specjalistycznym im. J. Gromkowskiego. Dzięki temu miała dostęp do doskonale funkcjonującej, jak na ówczesny czas, bazy technicznej fizykoterapii, m.in. diatermii mikrofalowej, lasera etc²⁶.

Jadwiga Winklerowa dwa razy w miesiącu jeździła do Kadłuba, wsi położonej między Strzelcami Opolskimi a Ozimkiem w województwie opolskim. Znajdował się tam dom pomocy społecznej, w którym przebywały dzieci upośledzone fizycznie i umysłowo. Ośrodek rozbudowywał się w dużej mierze m.in. dzięki niej. Kiedy w 1977 r. dr Winklerowa i mgr Pawlak pierwszy raz pojechali do Kadłuba, na miejscu obecnie znajdującego się dużego ośrodka stał niewielki poniemiecki dom, w którym przebywało tylko 15 dzieci. Dyrektorem była siostra Zofia, która za udział w powstaniu warszawskim została skazana dwukrotnie na śmierć. W podzięce za ocalenie, postanowiła poświęcić swoje życie chorym dzieciom. Następnie do Kadłuba trafiła jedna z absolwentek Medycznego Studium Zawodowego we Wrocławiu i to ona „zaraziła” siostrę Zofię możliwością wykorzystania czynników fizycznych w procesie rehabilitacji umysłowej dzieci. Wskutek tego zaprosiła ona Winklerową i Pawlaka do ośrodka,

²⁴ A. Kierzek, *Doktor Jadwidze Winklerowej...*, s. 137.

²⁵ *25 lat Wrocławskiego Oddziału...*, s. 4-5.

²⁶ Relacja mgr. Henryka Pawlaka z 13 grudnia 2013 r.

planując jego powiększenie oraz wybudowanie basenu wykładanego boazerią, ze względu na korzystny wpływ środowiska wodnego na stymulowanie tzw. „plastyczności mózgu”. Pomysł na tego typu zbiornik wodny nasunęły częste nieżyty górnych dróg oddechowych u pacjentów. Basen wykonany z tego rodzaju materiału zapewniał specyficzny mikroklimat, dzieci mogły z niego korzystać bardzo często bez konsekwencji w postaci późniejszych poważniejszych chorób układu oddechowego. Poza przygotowywaniem dzieci do samodzielności, organizowano dla nich zajęcia muzyczne i zawody sportowe. Prof. Jerzy Kamiński, który był wykładowcą Akademii Muzycznej w Warszawie, przyjeżdżał do Kadłuba, aby badać dzieci pod kątem słuchu. Prowadził chór i utworzył zespół muzyczny. Zaistniał również pomysł utworzenia w Kadłubie zakładu ludwisarskiego, w którym mieliby pracować wychowankowie ośrodka. Obok powstało przedszkole dla dzieci pracowników²⁷. Poza udziałem w rozbudowie ośrodka, Winklerowa zajmowała się skrzywdzonymi przez los dziećmi. Konsultowała je, zlecając później zabiegi rehabilitacyjne²⁸. Poza tym w Kadłubie odbywały się konferencje z psychiatrami, psychologami i pedagogami przy współpracy prof. Ireny Obuchowskiej, kierownika Katedry i Zakładu Patologii Rozwoju Dzieci Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz przy udziale naukowców z akademii medycznych w Krakowie i Katowicach. Tematem jednej z nich było „Wykorzystanie środowiska wodnego dla celów edukacji dzieci upośledzonych”²⁹. Z Kadłubem powiązane były również starania Winklerowej o uruchomienie kształcenia fizjoterapeutów w Medycznym Studium Zawodowym w Opolu.

Kolejnym dziełem, które tworzyli m.in. Winklerowa i Pawlak, jest ceniony ośrodek ortopedyczno-rehabilitacyjny w Korfantowie (szpital do Korfantowa został przeniesiony z Krowiarek w powiecie raciborskim w 1970 r.). Jego szefem był dr Adam Bilik – ortopeda i były lekarz sportowy kadry narodowej. W trakcie realizacji tego projektu Winklerowa przyjeżdżała do Korfantowa najczęściej w weekendy. Podczas wizyt wiele czasu spędzała w tamtejszej bibliotece, gdzie miała dostęp do pochodzącej z Brukseli literatury medycznej. Nocami czytała, robiła notatki i dokształcała się z materiałów pochodzących z zagranicy. Każdą wolną chwilę poświęcała nauce, starając się być na bieżąco z postępem medycyny w kraju i na świecie³⁰.

Wiosną 1974 r. Polski Związek Piłki Nożnej zaprosił Jadwigę Winklerową wraz z Henrykiem Pawlakiem na spotkanie z Kazimierzem Górskim, trenerem kadry polskich piłkarzy, w Karpaczu. Podczas tego spotkania przekazała program odnowy biologicznej swojego autorstwa, który piłkarze realizowali przez dwa miesiące. Być może miał on wpływ i w pewnym stopniu pomógł im zdobyć trzecie miejsce podczas X Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej, które odbyły się w lipcu tego roku w Niemczech. Winklerowa i Pawlak wprowadzili również swój program odnowy biologicznej do Zakładu Odnowy Biologicznej Akademii Wychowania Fizycznego w Gdańsku³¹.

²⁷ Relacja mgr. Henryka Pawlaka z 13 grudnia 2013 r.

²⁸ J. Bartoszewski, dz. cyt., s. 6.

²⁹ Relacja mgr. Henryka Pawlaka z 13 grudnia 2013 r.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

Ryc. 3. Jadwiga Winklerowa wraz z mężem – Jerzym Winklerem (zbiory Jerzego Karczewskiego)

Pod koniec lat siedemdziesiątych minionego wieku, dzięki prof. Andrzejowi Lange, Winklerowa wraz z Pawlakiem nawiązali współpracę z Zakładem Histologii Uniwersytetu Medycznego w Tokio. Otrzymywali stamtąd wiele materiałów i opracowań dotyczących występowania zjawisk piezoelektrycznych. Następnie w porozumieniu z Zakładem Aparatury Medycznej Politechniki Wrocławskiej rozpoczęli badania na włóknach kolagenowych końskiego ścięgna Achillesa, udostępnionych przez wrocławską Akademię Rolniczą, udowadniając, że sprężyste odkształcanie tkanek jest źródłem występowania zjawisk piezoelektrycznych. Od tego momentu rozpoczęły się prace nad zdefiniowaniem masażu jako sprężystego odkształcania tkanek. Badania zawarte zostały w pracy doktorskiej na temat wprowadzenia metodyki stosowania czynników fizykalnych w odnowie biologicznej, której promotorem był prof. Stanisław Misterka³².

Winklerowa udzielała się społecznie także w Polskim Towarzystwie Walki z Kalcem³³, była członkiem Polskiego Towarzystwa Lekarskiego oraz zasiadała w Zarządzie Stowarzyszenia Lekarzy Dolnośląskich. Współpracowała ze Związkiem Bojowników o Wolność i Demokrację; w 1969 r. kierowała badaniami lekarskimi dawnych członków związku, za co została odznaczona³⁴.

³² Tamże.

³³ A. Kierzek, *Pro Memoria. Jadwiga Winklerowa (1920-1987)*, „Balneologia Polska” 1989, t. 31, s. 7.

³⁴ A. Kierzek, *Doktor Jadwidze Winklerowej...*, s. 136.

Angażowała się coraz bardziej w kształcenie techników fizjoterapii. Wiązało się to z jej ścisłą współpracą z Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Średnich Kadr Medycznych w Warszawie. Dzięki temu powstał nowy program kształcenia dla przedmiotu fizjoterapia, obejmujący większą liczbę godzin wykładowych i ćwiczeń niż dotychczas³⁵. Przez 25 lat była członkiem Komisji Programowej Centrum. Przyczyniła się do powstania wydziałów rehabilitacji ruchowej na akademiach wychowania fizycznego (wcześniej – wyższych szkołach wychowania fizycznego). W 1980 r., mimo przejścia na emeryturę, dr Winklerowa nie zaprzestała działalności zawodowej³⁶. W 1982 r. uzyskała nagrodę dyrektorki dr Zofii Mościckiej za wieloletnią pracę na rzecz Medycznego Studium Zawodowego we Wrocławiu, natomiast w 1985 r. została uhonorowana Medalem 40-lecia Studium za zasługi oraz czynny udział w jego funkcjonowaniu³⁷.

Skrupulatna do przesady, wymagająca bardzo dużo od siebie i słuchaczy, postawiła przedmiot fizykoterapia na wyżynach. Jej entuzjazm, osobowość i praca spowodowały, że przedmiot ten stanął na równi z przedmiotem kinezyterapia, a może stał się od niego ważniejszy

– tak wspominała Jadwigę Winklerową Krystyna Sroczyńska, która również pracowała w Medycznym Studium Zawodowym im. Ludwika Hirszfelda³⁸.

W latach 1984-1986 Jadwiga Winklerowa kierowała, jak również prowadziła wykłady, kursami szkoleniowymi organizowanymi przez Centrum Doskonalenia Kadr Medycznych i Nauczycieli w Warszawie, a adresowanymi do wykładowców oraz innych osób prowadzących zajęcia z fizjoterapii w zawodowych szkołach (studiach) medycznych w całym kraju. Uczestniczyła również w szkoleniach nt. fizjoterapii poza-uzdrowiskowej oraz bezpieczeństwa i higieny pracy w fizjoterapii, organizowanych przez Instytut Balneoklimatologiczny w Poznaniu.

Winklerowa została nagrodzona za swą działalność m.in.: Złotym Krzyżem Zasługi, odznaką „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia”, srebrną odznaką „Za Zasługi dla ZBOWID-u”, odznaką Budowniczego Wrocławia, Złotą Odznaką Polskiego Towarzystwa do Walki z Kalectwem, medalem z okazji 30-lecia Instytutu Balneoklimatologicznego w Poznaniu, Odznaką Grunwaldzką, Medalem Zwycięstwa i Wolności. Oprócz odznaczeń otrzymała wiele dyplomów uznania jak również listów pochwalnych³⁹. Została pośmiertnie uhonorowana medalem prof. Jana Mikulicza-Radeckiego, nadanym przez Kapitułę Medalu Dolnośląskiej Izby Lekarskiej.

³⁵ K. Welonowa, *Doktor Jadzia – koleżanka i pedagog z Medycznego Studium Zawodowego*. „Medycyna Fizykalna i Uzdrowiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej” 1997, nr 9, s. 8.

³⁶ Relacja mgr. Henryka Pawlaka z 13 grudnia 2013 r.

³⁷ K. Welonowa, dz. cyt., s. 8.

³⁸ J. Kamińska, J. Kucharska, K. Piątek, L. Rymer, *Moje lata w Szkole. Z dziejów Studium. Wspomnienia mgr Krystyny Sroczyńskiej*, [w:] *50 lat Medycznego Studium Zawodowego nr 1 im. Ludwika Hirszfelda we Wrocławiu. Księga Jubileuszowa*, Wrocław 1997, s. 109.

³⁹ A. Kierzek, *Doktor Jadwidze Winklerowej...*, s. 137.

Była żoną Jerzego Stanisława Winklera (1919-2014), profesora dr. inż. w Instytucie Elektrotechniki we Wrocławiu, specjalisty w zakresie elektroizolacyjnych tworzyw sztucznych w technice wysokonapięciowej, matką Wojciecha.

Jadwiga Winklerowa zmarła 6 kwietnia 1987 r.⁴⁰. Jej śmierć była dla wszystkich tragicznym ciosem, jednakże nie zahamowała pracy Oddziału. Jej stanowisko natychmiast objął wiceprzewodniczący dr med. Jan Łazowski, który wraz z pozostałymi członkami postanowił nadal efektywnie działać na rzecz Towarzystwa, tak jak oczekiwałyby tego doktor Winklerowa.

Wrocławski Oddział Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej funkcjonuje nieprzerwanie do dzisiaj, a jego

wielokierunkowa, interdyscyplinarna działalność naukowa (...) inspirowana przede wszystkim przez długoletnią jego przewodniczącą Jadwigę Winklerową (...) niejednokrotnie znajdowała uznanie władz naszego Towarzystwa i fizjoterapeutów oraz balneoklimatologów w całym kraju, dając potrzebne impulsy do dalszej pracy⁴¹.

21 kwietnia 2005 r. podczas obchodów uroczystości Dnia Pracownika Służby Zdrowia w Zakładzie Rehabilitacji Wojewódzkiego Zespołu Specjalistycznej Opieki Zdrowotnej przy ul. Dobrzyńskiej we Wrocławiu odsłonięto tablicę upamiętniającą lek. Jadwigę Winklerową⁴².

Wykonała olbrzymią pracę pedagogiczną. Wyszkoliła w zakresie medycyny fizykalnej i balneoklimatologii ponad trzydziestu lekarzy, którzy wcześniej zajmowali się różnymi specjalnościami klinicznymi, a potem poszerzali swoje umiejętności z zakresu fizykoterapii. Było to możliwe dzięki ogromnej wiedzy Jadwigi Winklerowej i szczególnemu darowi przekazywania jej innym.

Była autorką kilku podręczników oraz ponad dwudziestu publikacji z zakresu medycyny fizykalnej i balneoklimatologii, odnowy biologicznej, uszkodzeń jatrogennych w fizjoterapii, a także z dziedziny reumatologii. Wraz z Henrykiem Pawlakiem napisała pracę „Najczęściej spotykane błędy w stosowaniu sauny”, w 1975 r. wydaną drukiem przez Dolnośląską Federację Sportu. Praca powstała na podstawie jej doświadczeń, zdobytych podczas kontroli ośrodków odnowy biologicznej⁴³. Niezwykle cenny i potrzebny był jej „Informator Usług Fizjoterapeutycznych” z 1975 r., zawierający zasadnicze wiadomości z zakresu najczęściej wykonywanych zabiegów w gabinetach fizykoterapii i w Miejskim Ośrodku Balneologicznym we Wrocławiu⁴⁴.

Największym sukcesem naukowo-pedagogicznym Jadwigi Winklerowej był „Praktyczny poradnik fizjoterapii”, wydany w 1978 r. przez Koło PTBBiMF przy Zjednoczeniu „Uzdrowiska Polskie”. Jest to praca zbiorowa lekarzy Jadwigi Winkle-

⁴⁰ 25 lat Wrocławskiego Oddziału..., s. 4.

⁴¹ A. Kierzek, *Tematyka dwustu zebrań...*, s. 19.

⁴² Relacja Hanny Trochimczuk-Fidut z 11 marca 2014 r.

⁴³ Relacja mgr. Henryka Pawlaka z 13 grudnia 2013 r.

⁴⁴ B. Babiś, M. Cywińska, Z. Prochowicz, J. Winkler, *Informator usług fizjoterapeutycznych*, Wrocław 1975.

rowej, Ewy Kołowrockiej oraz mgr rehabilitacji ruchowej Grażyny Soroko. To dzieło zostało docenione nie tylko w Polsce. Podręcznik zawiera schematy postępowania fizjoterapeutycznego i balneoterapeutycznego w wielu jednostkach chorobowych, wchodzących w zakres prawie wszystkich ówczesnych specjalizacji. Szerokie zainteresowanie „Praktycznym poradnikiem fizjoterapii” przyczyniło się do wznowienia edycji w 1980 r. oraz do napisania przez Jadwigę Winklerową, Krystynę Welon i Henryka Pawlaka jego poszerzonej, dwutomowej wersji, którą w 1986 r. wydał Oddział Warszawski PTBBiMF przy Naczelnym Inspektoracie Lecznictwa Uzdrawiskowego⁴⁵. Mimo, że pewne prezentowane w nim zabiegi przeszły do lamusa historii, dzieło to jest nadal chętnie czytane, analizowane i cytowane w naukowych publikacjach.

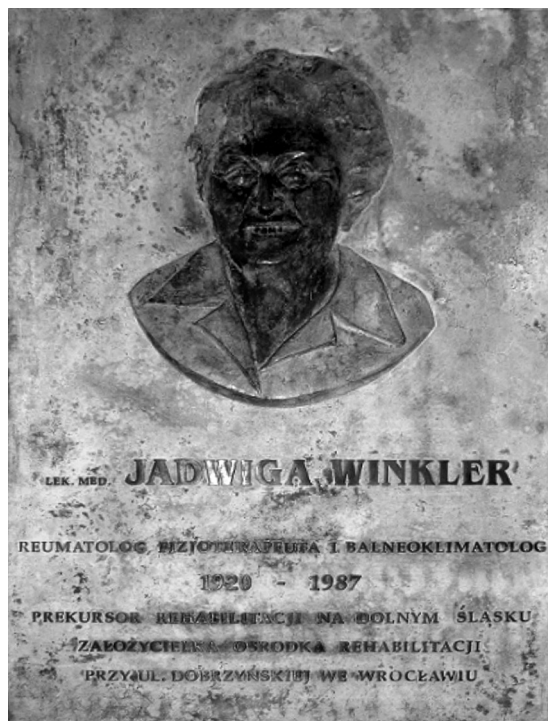
Do innych zasługujących na uwagę jej prac należą „Zagadnienia BHP w fizjoterapii”, które wydane zostały przez Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Średnich Kadr Medycznych w Warszawie, a także „Metodyka wykonywania zabiegów fizjoterapeutycznych w wybranych jednostkach chorobowych” (1985), trzyczęściowy podręcznik przeznaczony dla słuchaczy wrocławskiego Zawodowego Studium Medycznego im. Ludwika Hirszfelda, gdzie, jak wyżej wspomniano, prowadziła wykłady z fizykoterapii⁴⁶.

Łamy tego periodyku nie są właściwym miejscem dla przeprowadzenia szczegółowej analizy jej prac naukowych. Autorzy dokonali tego w osobnej publikacji⁴⁷. Winklerowa zajmowała się m. in.: zastosowaniem prądów diadynamicznych w reumatoidalnym zapaleniu stawów jako alternatywą dla zabiegów z zakresu ciepłolecznictwa, wykorzystaniem fonoforezy i elektroforezy w zeszywniającym zapaleniu stawów kręgosłupa, zastosowaniem promieniowania nadfioletowego w chorobie zwyrodnieniowej kręgosłupa oraz w zeszywniającym zapaleniu stawów kręgosłupa, uszkodzeniami jatrogennymi w medycynie fizykalnej, działaniami wybranych zabiegów fizykalnych stosowanych w fizjoprofilaktyce oraz w procesach odnowy biologicznej. Inna oryginalna praca, wchodząca także w rejony medycyny przemysłowej, oparta była na badaniach ankietowych prawie trzech tysięcy (!) pacjentów, a dotyczyła badań nad rozprzestrzenianiem się reumatoidalnego zapalenia stawów u załogi wrocławskich zakładów przemysłowych. Nie było właściwie działu w medycynie fizykalnej i balneoklimatologii, w którym w sposób jasny i zdecydowany nie zajęłaby konkretnego stanowiska.

⁴⁵ J. Winklerowa, K. Welon, H. Pawlak, *Praktyczny poradnik fizjoterapii, cz. I i II*, „Problemy Uzdrawiskowe” 1986, z. 5-6 (223/224), s. 3 i n.

⁴⁶ J. Winklerowa, *Metodyka zabiegów fizjoterapeutycznych w wybranych jednostkach chorobowych. Część I. Choroby wewnętrzne: serca i naczyń, układu oddechowego; układu trawiennego; gruczołów wewnętrznego wydzielania; przemiany materii*, Wrocław 1985; tejsze, *Metodyka zabiegów fizjoterapeutycznych w wybranych jednostkach chorobowych. Część II. Choroby narządu ruchu – chirurgia, ortopedia, reumatologia, neurologia*, Wrocław 1985; tejsze, *Metodyka zabiegów fizjoterapeutycznych w wybranych jednostkach chorobowych. Część III. Choroby: gardła, krtani, nosa i uszu; zębów i jamy ustnej; kobiece; układu moczowego; skóry; oczu; wieku rozwojowego (pediatria); wieku starczego (geriatria)*, Wrocław 1985.

⁴⁷ E. Tyc, A. Kierzek, M. Paprocka-Borowicz, J. Kuciel-Lewandowska, J. Kotuła, *Próba oceny dorobku naukowego Jadwigi Winklerowej (1920-1987) – pionierki wrocławskiej medycyny fizykalnej*, „Zeszyty Wydziału Przyrodniczo-Technicznego KPSW”, wysłano do druku.

Ryc. 4. Tablica upamiętniająca Jadwigę Winklerową (fot. E. Tyc)

Nietrudno jest scharakteryzować dr Jadwigę Winklerową jako człowieka, człowieka z bogatą osobowością, szeroko otwartego na drugiego człowieka. Pomogły w tym wspomnienia i relacje jej uczniów, współpracowników oraz pacjentów. Każdy z jej uczniów podkreślał niezwykłą wiedzę, sumiennosc, ciepło i altruizm Winklerowej. Pierwszy autor niniejszej pracy we wspomnieniu pośmiertnym napisał, że:

urzekala nie tylko darem wymowy, ale i głębką oraz wszechstronną wiedzą. Jej wystąpienia wyróżniały się ścisłością rozumowania, prostotą i ujmującą formą, szerokim niebanalnym ujęciem każdego zagadnienia. Przekazywała swoje bogate doświadczenie praktyczne jasno, przystępnie, ze swadą i z wielkim emocjonalnym zaangażowaniem⁴⁸.

Jak wspominali byli uczniowie, specjalizacja pod kierownictwem bardzo wymagającej Jadwigi Winklerowej przebiegała lekko i przyjemnie, pomimo konieczności opanowania znacznej wiedzy z każdej wykonywanej dziedziny medycyny związanej

⁴⁸ A. Kierzek, *Pro memoria...*, s. 8.

z balneologią i medycyną fizykalną. Zajęcia polegały głównie na tym, że osoba specjalizująca się przebywała z Winklerową w gabinecie i wspólnie przyjmowano pacjentów. Kładła nacisk nie tylko na wiadomości fachowe, ale także na odpowiednie podejście i stosunek do chorych. Uczyla, jak postępować, aby nie popełniać błędów⁴⁹. Była zawsze przykładnie przygotowana do wszelkich zajęć i szkoleń, jakie prowadziła. Miała talent do przekazywania wiedzy. Równie łatwo przychodziło jej tłumaczenie studentom najtrudniejszych zagadnień, jak dyskusowanie ze specjalizującymi się lekarzami, obdarzonymi niejednokrotnie znaczną wiedzą z zakresu swych podstawowych specjalności. Mawiała, że dokształcała się u nich. Winklerowa zawsze miała gotową odpowiedź na każde pytanie. Dzięki jej szerokiej znajomości literatury medycznej studenci uważali ją za „kopalnię wiedzy”, szczególnie z elektroterapii. Nazywano ją „wizjonerką fizjoterapii”.

Uczyła systematycznie, cieszyła się, kiedy lekarze z wolna poszerzali zakres swojej wiedzy. Wymagała przygotowywania się do kolokwii, ale egzekwowanie przez Nią od nas wiadomości odbywało się zawsze spokojnie, bez zdenerwowania. Nie odczuwało się „feudalnej” zależności „mistrz – uczeń” z dwóch przyczyn: nie wypadało po prostu przyjść nieprzygotowanym do osoby obdarzającej nas takim ciepłem, a także z faktu, że kilku specjalizujących się lekarzy dostąpiło zaszczytu przejścia z Nią „na Ty”. Takie skrócenie dystansu do Niej nie mogło być zatem przez nas nadużyte.

W egzaminie w ramach pierwszego stopnia specjalizacji, który odbywał się we Wrocławiu, uczestniczyła jako członek komisji, natomiast na egzamin składany w ramach drugiego stopnia specjalizacji jechała wraz z lekarzami do Instytutu Balneoklimatycznego w Poznaniu, aby tam ich wspierać i podnosić na duchu w stresujących chwilach. Cieszyła się i była dumna, kiedy wszyscy zdawali za pierwszym podejściem z zazwyczaj bardzo dobrymi wynikami. Była wspaniałym wychowawcą, nie stwarzała dla swoich uczniów żadnej bariery. Gdy mieli wątpliwości, mogli o wszystko ją zapytać. Przede wszystkim służyła pomocą w momencie, kiedy wychowankowie rozpoczynali swoje własne praktyki lekarskie. W razie jakichkolwiek niepewności w prowadzeniu pacjenta, mogli się z nią konsultować, a w trudniejszych przypadkach mogli wysyłać do niej chorych na konsultacje⁵⁰.

Wielu lekarzy twierdziło, że zdecydowali się na specjalizację z medycyny fizykalnej i balneoklimatologii ze względu na Jadwigę Winklerową, jej postawę i osobowość. To ona zaraziła ich pasją do tej dziedziny lekarskiej wiedzy. Jedną z lekarek, Janina Hajzik, która już posiadała drugi stopień specjalizacji z rehabilitacji i kierowała od kilku lat dużym działem rehabilitacji leczniczej w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym we Wrocławiu, podczas codziennej pracy miała poczucie, że brakuje jej wiedzy z zakresu fizykoterapii, którą uzupełniała na ciągłych spotkaniach z Jadwigą Winklerową. Wspominała: „Byłam i jestem Jej zawsze wdzięczna za ofiarowany mi

⁴⁹ Relacja lek. Lidii Hory z 22 stycznia 2014 r.

⁵⁰ Relacja lek. Danuty Majewskiej z 6 lutego 2014 r.

czas i za to, że zaraziła mnie swoim entuzjazmem i zaszczepiła mi bakcyła medycyny fizykalnej”⁵¹.

A Jadwiga Bierowiec, dyrektor ds. lecznictwa uzdrowiska Łądek Zdrój, tak ją wspominała:

Miałam szczęście być słuchaczką wykładów z balneologii i medycyny fizykalnej prowadzonych przez dr Jadwigę Winklerową w Instytucie Balneologii w Poznaniu. To były wykłady pasjonata z tej dziedziny, który w dodatku przekazywał wiedzę w sposób jasny i bardzo praktyczny. W czasie przerw na nasze (słuchaczy) prośby z reguły wyjaśniała słuchaczom wszelkie niejasności nie tylko z zakresu swoich wykładów. Była tak przyjazna, że każdy z nas czuł, że może prosić ją o pomoc w razie problemów w pracy zawodowej. Najbardziej utkwiły w mojej pamięci Jej słowa: „Gdzie nie ma czasu, tam się kończy medycyna”. O tym powinniśmy zawsze pamiętać⁵².

We wspomnieniach Ryszarda Adamskiego, ucznia, a później pracownika Medycznego Studium Zawodowego im. Ludwika Hirszfelda, Jadwiga Winklerowa również była znakomitym nauczycielem oraz lekarzem. Zaznaczał, że nauka na ostatnim roku to nie był wyłącznie kontakt nauczyciel – słuchacz, a wręcz prawdziwe partnerstwo. Postępowała wg maksymy: „Medycyna? To prawdę mówiąc nie zawód, to ciężka służba”⁵³. Danuta Majewska przypominała, iż dr Winklerowa mawiała, że ciągle się doksztalca nie dla siebie, ale po to, aby umieć pomóc każdemu pacjentowi oraz szkółacemu się lekarzowi lub fizjoterapeucie⁵⁴.

Winklerowa dbała o swoich pacjentów, którzy darzyli ją zaufaniem, a przede wszystkim mieli pewność, że zawsze im pomoże. Jej dobroć, łagodność, empatia oraz cierpliwe wysłuchiwanie dolegliwości i skarg, stwarzały między nią a pacjentami niecodzienną rodzinną atmosferę⁵⁵. Przykładem jest Lidia Hora, która była zarówno pacjentką Winklerowej, jak i lekarką specjalizującą się pod jej kierownictwem. Zanim poznała Winklerową, Hora pracowała jako internista w przychodni dla pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego. Ze względu na epidemię grypy, a w konsekwencji przyjmowanie niezliczonej liczby pacjentów, z powodu poważnych wirusowych powikłań neurologicznych trafiła do dr Winklerowej. Opowiedziała jej historię swojej choroby, oznajmiając, że bardzo chciałaby wrócić do zawodu, ponieważ medycyna jest jej pasją. Winklerowa zaproponowała jej specjalizację z medycyny fizykalnej i balneoklimatologii. Lidia Hora pozostała bardzo wdzięczna Winklerowej za okazaną pomoc, która wpłynęła na jej dalsze życie zawodowe⁵⁶.

⁵¹ J. Hajzik, *Jadzia – mój kierownik specjalizacji*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrowiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej”, Wrocław 1997, nr 9, s. 10.

⁵² Relacja Jadwigi Bierowiec w zbiorach autorów.

⁵³ R. Adamski, *Moja nauka i praca*, [w:] *50 lat Medycznego Studium Zawodowego nr 1 im. Ludwika Hirszfelda we Wrocławiu. Księga Jubileuszowa*, Wrocław 1997, s. 119.

⁵⁴ Relacja lek. Danuty Majewskiej z 6 lutego 2014 r.

⁵⁵ K. Welonowa, dz. cyt., s. 8.

⁵⁶ Relacja lek. Lidii Hory z 22 stycznia 2014 r.

Współpracownicy wspominają Winklerową również jako osobę żywiołową, aktywną, stale zabieganą, ale przede wszystkim lubiącą ludzi, w tym szczególnie młodzież. Gdy przychodziła do szkoły na zajęcia, „pokój nauczycielski ożywał – wszędzie było jej pełno”⁵⁷. Jej kontakt ze współpracownikami nie ograniczał się tylko do aspektów zawodowych. Znała ich rodziny, bardzo interesowała się życiem prywatnym, a przede wszystkim zawsze dopytywała o zdrowie i w razie konieczności zawsze służyła pomocą.

Prywatnie Winklerowa wspomiana jest jako pogodna, zawsze uśmiechnięta pani domu. Uwielbiała opowiadać dowcipy, szczególnie te z akcentem politycznym. Była nonkonformistycznie nastawiona do narzuconego Polsce systemu komunistycznego. Gdy istniała możliwość, zebrania zarządu Wrocławskiego Oddziału PTBBiMF odbywały się w jej willi przy ul. Tenisowej. Członkowie, których traktowała jak bliskich przyjaciół, zawsze byli częstowani kawą, herbatą oraz własnoręcznie upieczonym przez nią ciastem. Gotowanie i pieczenie zawsze sprawiało jej przyjemność. Mimo wielu godzin spędzonych w pracy, potrafiła znaleźć czas, aby zadbać o swój przydomowy ogród, ponieważ uwielbiała kwiaty⁵⁸. Poza tym lubiła podróżować i gdy tylko miała możliwość, wyjeżdżała z Wrocławia, niekiedy poza granice kraju. Była zawsze do tych podróży należycie przygotowana. Udzielała innym praktycznych rad, np., jak w małych samochodach „wyagospodarować” jak najwięcej miejsca na różne artykuły spożywcze, które wyjeżdżając zagranicę trzeba było ze sobą zabrać ze względu na ograniczony przydział dewiz⁵⁹.

Podsumowując, wszyscy, którzy mieli możliwość poznać i współpracować z Jadwigą Winklerową, twierdzą, że była to przede wszystkim wspaniała, niesamowicie ruchliwa intelektualnie lekarka, nauczycielka i przyjaciółka, jaką w dzisiejszych czasach rzadko można spotkać. Ciepły i serdeczny człowiek. „Człowiek Wielkiego Serca”. Człowiek, który z gestem i szlachetnością trwonił bogactwo swoich myśli. Wydaje się, że współtworzyła świat, w którym należy wzajemnie umilać sobie życie, napełniać je pięknem i sensem. Dzieliła się z otoczeniem mądrością, która była w Niej w jakimś porządku ułożona⁶⁰.

Autorzy zdecydowali się przedstawić sylwetkę lekarza niezwykłego, mającego niewątpliwie niemały wpływ na rozwój balneologii, bioklimatologii i medycyny fizykalnej w Polsce, nie tylko we Wrocławiu. Wydaje się, że Jadwiga Winklerowa przeszła konieczną w pracach historyczno-medycznych próbę czasu, od Jej odejścia minęło już 30 lat. Można zatem mówić o pełnym obiektywizmie. Pokolenie jej uczniów również już z wolna odchodzi. Jest więc jeszcze czas, aby tak świetlaną postać z dziedziny medycyny w Polsce niezbyt szanowanej, a niezwykle potrzebnej, chociażby ze względu na znaczne możliwości ograniczenia nieobjętej dla chorego farmakoterapii, ocalić od zapomnienia.

⁵⁷ K. Welonowa, dz. cyt., s. 8.

⁵⁸ J. Hajzik, dz. cyt.

⁵⁹ Relacja lek. Danuty Giernatowskiej z 8 lutego 2014 r.

⁶⁰ A. Kierzek, *Pro memoria...*, s. 8.

Bywają ludzie obdarzeni interesującą osobowością, różnicznymi talentami, głęboką inteligencją. Ona miała coś więcej, miała to, co nazywamy formatem. Takich ludzi jest wśród nas coraz mniej, chociaż właśnie teraz tak bardzo nam ich potrzeba. *Effugiunt structos nomen honosque rogos.*

Wykaz literatury

1. Adamski R., *Moja nauka i praca*, [w:] *50 lat Medycznego Studium Zawodowego nr 1 im. Ludwika Hirszfelda we Wrocławiu. Księga Jubileuszowa*, Wrocław 1997, s. 119.
2. Babiś B., Cywińska M., Prochowicz Z., Winkler J., *Informator usług fizjoterapeutycznych*, Wrocław 1975.
3. Bartoszewski J., *Doktor Winklerowa*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej”, 1997, nr 9, s. 5.
4. [Dwadzieścia pięć] *25 lat Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej” 1999, nr 11, s. 3.
5. Hajzik J., *Jadzia – mój kierownik specjalizacji*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej”, Wrocław 1997, nr 9, s. 10.
6. Hajzik J., Cywińska M., Giernatowska D., Karczewski J., Kierzek A., *20 lat Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej” 1995, nr 4, s. 3.
7. Kamińska J., Kucharska J., Piątek K., Rymer L., *Moje lata w Szkole. Z dziejów Studium. Wspomnienia mgr Krystyny Sroczyńskiej*, [w:] *50 lat Medycznego Studium Zawodowego nr 1 im. Ludwika Hirszfelda we Wrocławiu. Księga Jubileuszowa*, Wrocław 1997, s. 109.
8. Karczewski J., *Inżynier w towarzystwie lekarskim*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej”, 1997, nr 9, s. 11.
9. Kierzek A., *Doktor Jadwidze Winklerowej – w 35-lecie pracy lekarskiej*, „Problemy Uzdrawiskowe” 1987, z. 7/8 (237/238), s. 133.
10. Kierzek A., *Pro Memoria. Jadwiga Winklerowa (1920-1987)*, „Balneologia Polska” 1989, t. 31, s. 7.
11. Kierzek A., *Tematyka dwustu zebrań naukowych Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Balneologii, Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej*, „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii i Medycyny Fizykalnej” 2003, nr 15, s. 16.
12. Welonowa K., *Doktor Jadzia – koleżanka i pedagog z Medycznego Studium Zawodowego*. „Medycyna Fizykalna i Uzdrawiskowa. Biuletyn Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Balneologii Bioklimatologii i Medycyny Fizykalnej” 1997, nr 9, s. 8.
13. Wegierski J., *Armia Krajowa na zachód od Lwowa*, Kraków 1993, s. 222.
14. Wegierski J., *Komendy Lwowskiego Obszaru i Okręgu Armii Krajowej 1941-1944*, Kraków 1997, s. 453.
15. Winklerowa J., *Metodyka zabiegów fizjoterapeutycznych w wybranych jednostkach chorobowych. Część I. Choroby wewnętrzne: serca i naczyń, układu oddechowego; układu trawienne; gruczołów wewnętrznych wydzielenia; przemiany materii*, Wrocław 1985.
16. Winklerowa J., *Metodyka zabiegów fizjoterapeutycznych w wybranych jednostkach chorobowych. Część II. Choroby narządu ruchu – chirurgia, ortopedia, reumatologia, neurologia*, Wrocław 1985.
17. Winklerowa J., *Metodyka zabiegów fizjoterapeutycznych w wybranych jednostkach chorobowych. Część III. Choroby: gardła, krtani, nosa i uszu; zębów i jamy ustnej; kobiece; układu moczowego; skóry; oczu; wieku rozwojowego (pediatria); wieku starczego (geriatria)*, Wrocław 1985.
18. Winklerowa J., Welon K., Pawlak H., *Praktyczny poradnik fizjoterapii, cz. I i II*, „Problemy Uzdrawiskowe” 1986, z. 5-6 (223/224), s. 3 i n.

Strona internetowa

Gazeta.pl Edu, *Obwód Gródek Jagielloński AK*, <http://edu.gazeta.pl/edu/h/Obwód+Gródek+Jagielloński+AK>, (dostęp 12 lutego 2014 r.)

Wykaz relacji

1. Relacja Bierowiec Jadwigi w zbiorach autorów.
2. Relacja lek. Giernatowskiej Danuty z 8 lutego 2014 r.
3. Relacja lek. Hory Lidii z 22 stycznia 2014 r.
4. Relacja lek. Kołowrockiej Ewy z 22 stycznia 2014 r..
5. Relacja lek. Majewskiej Danuty z 6 lutego 2014 r.
6. Relacja mgr. Pawlaka Henryka z 13 grudnia 2013 r.
7. Relacja Trochimczuk-Fidut Hanny z 11 marca 2014 r.